

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

TARİX FAKÜLTƏSİ

**“Məmmədəli Hüseynovun daş dövrü
arxeologiyasına verdiyi töhfələr”**

mövzusunda

Beynəlxalq Elmi Konfransın

PROQRAMI VƏ TEZİSLƏRİ

Bakı, 5-6 dekabr

Bakı – 2022

DAMCILI MAĞARASINDA APARILMIŞ ARXEOLOJİ QAZINTILARIN NƏTİCƏLƏRİNƏ DAİR

t.f.d.Yaqub Məmmədov

(AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu. Azərbaycan),

Ülviyyə Səfərova

(AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu. Azərbaycan)

Açar sözlər: Damcılı mağarası, Orta paleolit, Mezolit, Neolit, Xalkolit, Tunc dövrü, Orta əsrlər

Keywords: Damcılı Cave, Middle Paleolithic, Mesolith, Neolith, Chalcolith, Bronze Age, Medieval period

Ключевые слова: пещера Дамджылы, средний палеолит, мезолит, неолит, халколит, бронзовый век, средневековье

2016-2019-cu və 2022-ci illərdə birgə Azərbaycan-Yaponiya beynəlxalq ekspedisiyası tərəfindən Damcılı mağarasında aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində müxtəlif dövrlərə aid olan 6 mədəni təbəqə aşkar olunmuşdur:

1. Orta əsrlərə (VIII-X əsrlər),
2. Tunc dövrü (e.ə. 2800-2200),
3. Xalkolit (e.ə. 4500-3700),
4. Neolit (e.ə. 6000-5300),
5. Mezolit (e.ə. 6500-6000).
6. Orta paleolit.

Damcılı mağarasının IV və V təbəqələrindən ümumilikdə 19 radiokarbon tarix əldə edilmişdir. Onlar e.ə. VII minilliyin sonu - VI minilliyin əvvəlini əhatə edən dövrdə mədəni ardıcılığın mövcudluğunu təsdiqləyirlər. Nəticələrə görə burada insanların məskunlaşması e.ə. 6500-5300 illəri əhatə etmişdir. Sözü gedən nəticələr Cənubi Qafqazda bir abidədən əldə edilmiş yeganə məlumat dəstidir. Bölgənin ən qədim məskənləri olan Hacı Ələmxanlı təpə, Həsənsu abidəsi e.ə. VI minilliyinin evvelərinə aid olunur. Kiçik təpədə aparılmış tədqiqatlar e.ə. VII minilliyinin sonuna dair tarixləri inkar ediri. Bu Damcılının Qərbi Azərbaycanda neolit dövrünə aid ən qədim məskən olduğunu göstərir. Qeyd olunan yaşayış yerlərindən daha qədim dövr ilə (mezolitdən neolitə keçid) bağlı radiometrik tarixlər müəyyən olunmamışdır və bu boşluğun bir hissəsi Damcılı mağarasında aparılan tədqiqatlar ilə dolduruldu. Tədqiqatlar nəticəsində mezolitdən neolitə keçidi e.ə. VII minilliyin sonu – e.ə. VI minilliyin əvvəlində aid olundu (e.ə. 6028 il). Sözü qədər radiokarbon tarixlər stratigrafik prinsipləri ilə təsdiq olunur. Damcılıda mezolit dövrü mədəni təbəqəsi 500 illik bir dövrü əhatə edir (e.ə. 6500-6000).

Fauna qalıqlarının təhlili göstərdi ki, Damcılının V mezolit təbəqəsindən olan qoyunların bədən ölçüləri Cənub-Şərqi Anadolunun neolitə qədər

kolleksiyasından fərqlənir. Lakin, IV neolit təbəqəsindən aşkar edilmiş qoyunların qalıqları onların bədən ölçülərinin kəskin kiçilməyindən xəbər verir və bununla yanaşı orta Kür vadisində yerləşən Hacı Ələmxanlı təpə və Göytəpə neolit yaşayış yerlərindən aşkar olunan heyvanların ölçüləri ilə eynilik təşkil edir. Mezolit təbəqəsində keçilərin qalıqları az sayda aşkar olduğundan onların bədən ölçülərini müəyyənləşdirmək mümkün olmadı. Eyni zamanda neolitdə onların sayı kəskin artır, bu isə bu dövrdə qidalanmada kəskin dəyişikliyi göstərir. Keçilərin sayı ilə bağlı eyni proses Hacı Ələmxanlı təpədə qeyd olunmuşdur. IV təbəqədə fauna qalıqlarında müşahidə olunan dəyişikliklərin xarici təsirdən irəli gəlməsi ehtimal olunur.

Mağaralar qısa müddətli düşərgələr olsa da Damcılı mağarasının bütün neolit qatlarında Hacı Ələmxanlıtəpədə və Yuxarı Mesopotomiyanın neolit məskənlərində olduğu kimi daşla doldurulmuş ocaq yerləri aşkar olunmuşdur. Bununla belə mezolit təbəqəsində analoji nümunələr aşkar olunmamışdır.

Damcılı mağarasında neolitin başlanğıcında (IV təbəqənin 4-3 alt layları) keramikadan istifadə həddən çox məhdud olmuşdur, eyni zamanda daş tipologiyasında davamlılıq, mezolit həyat üsulunun davamı kimi şərh oluna bilər. Neolit təbəqəsinin üst 2-1 laylarında keramikanın qəfil artdığı qeydə alınmışdı ki, bu radiokarbon analizlərinə görə e.ə. VI minilliyin ortalarında baş vermişdir. Analoji dövrdə eyni vəziyyət neolit dövrü abidələrində, məsələn, Hacı Ələmxanlı təpə və Göytəpədə qeyd olunmuşdur. Bu neolit dövründə Bərəkətli Ayparanın neolit icmaları ilə mədəni əlaqəyə görə baş versə də, neolitin başlanğıcında keramikanın olmaması, mezolit cəmiyyətlərinin Cənubi Qafqazın bir parçası kimi, neolitləşməyə cəlb olunduqlarını göstərir. Damcılı mağarasının V təbəqəsi bu dövrdə mədəni dəyişiklikləri başa düşmək üçün unikal mənbədir.

Daş alətlərin təhlili Damcılının mezolitindən Göytəpənin inkişaf etmiş neolitinə dəyişikliyi müəyyən etmişdir. Damcılının mezolitinə nisbətən Göytəpənin neolit kolleksiyasında ovçuluq alətləri və iri qaşovcuqlar azalmışdır. Burada Hacı Ələmxanlı təpə aralıq mərhələni təmsil edir və xronoloji mezolitin və inkişaf etmiş neolitin daş komplekslərini birləşdirir.

MÜNDƏRİCAT

Konfransın proqramı 4

Plenar məruzələr

Şərəfli alim ömrü - Məmmədəli Hüseynovun 100 illiyinə

Professor İbrahim Zeynalov (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan).....4

Böyük alimin dünya əhəmiyyətli kəşfi

AMEA-nın həqiqi üzvü Yaqub Mahmudov (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan).....4

Azıx dünya arxeologiyasında

Profesor Əsədulla Cəfərov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan) 4

Məmmədəli Hüseynov və Quruçay mədəniyyəti

Dosent Azad Zeynalov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan) 4

Damjili cave revisited: prehistoric excavations between 2016 and 2022

Professor Yoshihiro Nishiaki (The University Museum, The University of Tokyo, Japan) 4

Middle to Upper Paleolithic Transition Issues based on the Study of Ortvala Klde and Bondi Cave

Professor Nikoloz Tuşabramişvili (İlya Dövlət Universitetinin Arxeoloji Araşdırmalar Mərkəzinin direktoru, Gürcüstan Respublikası) 4

I BÖLMƏ

PROFESSOR MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOVUN ELMİ İRSİ

t.e.d.Tarix Dostiyev (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)

PROFESSOR MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOV VƏ UNİVERSİTET ARXEOLÖGİYASI ..20

Dosent Aydın Məmmədov (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)

MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOVUN ELMİ YARADICILIĞINDA TARİXİ DEMOQRAFİYA MƏSƏLƏLƏRİ 22

Dosent Nasir Quluzadə (Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi, Azərbaycan)

MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOV VƏ MİLLİ AZƏRBAYCAN TARİXİ MUZEYİNİN QƏDİM DAŞ DÖVRÜ KOLLEKSİYASI 24

t.f.d.Fəxriyyə Həvilova (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)

MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOV VƏ “ARXEOLÖGİYA VƏ ETNOQRAFİYA MUZEYİ”NİN EKSPONATLARI 27

Dosent Qurban Məmmədov (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)

DAŞ DÖVRÜNÜN ÖYRƏNİLMƏSİ ARXEOLOQ MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOVUN AZƏRBAYCAN XALQI QARŞISINDA TARİXİ XİDMƏTİDİR	29
---	----

II BÖLMƏ DAŞ DÖVRÜ ARXEOLÖGİYASI

Professor Abbas Seyidov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan) AZIX (AZƏRBAYCAN) VƏ DENİSOV-AYI DAŞI (RUSİYA, ALTAY) MAĞARALARININ FƏRQLİ VƏ BƏNZƏR CƏHƏTLƏRİ	32
--	----

Академик Жакен Таймагамбетов (ГНС Национального музея РК, Республика Казахстан), Профессор Раду Йовица (профессор Нью-Йоркского университета, США, руководитель исследовательской группы Тюбингенского университета, ФРГ) НОВЫЕ ДАННЫЕ ПО КАМЕННОМУ ВЕКУ КАЗАХСТАНА	34
---	----

AMEA-nın müxbir üzvü Vəli Baxşəliyev (AMEA Naxçıvan Bölməsi Tarix, Etnoqrafiya və Arxeologiya İnstitutu, Azərbaycan) PALEOLİT DÖVRÜNƏ AİD YENİ TAPINTILAR	36
---	----

Профессор Гидаят Джафаров (Азербайджанский Государственный экономический университет, Азербайджан), Паривас Бабаи (Институт археологии, этнографии и антропологии НАНА, Азербайджан), Доцент Диана Джафарова (Институт археологии, этнографии и антропологии НАНА, Азербайджан) ПАЛЕОЛИТИЧЕСКИЕ НАХОДКИ ИЗ КУРГАНА У СЕЛА БОРСУНЛУ	38
--	----

t.f.d.Yaqub Məmmədov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan), Ülviyyə Səfərova (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan) DAMCILI MAĞARASINDA APARILMIŞ ARXEOLÖJİ QAZINTILARIN NƏTİCƏLƏRİNƏ DAİR	40
--	----

д.ф.и.Фараджева Малахат (Институт Археологии, Этнографии и Антропологии НАН Азербайджана, Азербайджан) УБЕЖИЩЕ ОКЮЗЛЕР НА ГОРЕ БЕЮКДАШ (ГОБУСТАН)	42
---	----

Dosent Anar Ağalarzadə (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan), t.f.d. Samir Kərimov (AMEA Lənkəran Regional Elmi Mərkəzi, Azərbaycan) AZƏRBAYCANIN CƏNUB-ŞƏRQ BÖLGƏSİNDƏ İBTİDAİ İNSAN MƏSKƏNLƏRİ	45
---	----

Orxan Zamanov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Xəzər Universiteti Tarix və Arxeologiya departamenti, Azərbaycan)	
---	--

AZƏRBAYCAN ARXEOLOGİYASININ VƏ ANTROPOLOGİYASININ İNKİŞAFINA
DAŞ DÖVRÜNÜN TƏDQIQİNİN TƏSİRİ 48

Gülsüm Atakişiyeva (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
DAŞ DÖVRÜNDƏ “QADIN İLAHƏ” İNANCI VƏ QADINA SİTAYIŞ.....50

Dosent İradə Avşarova (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
AZƏRBAYCAN ARXEOLOGİYASININ İNKİŞAFINDA MƏMMƏDƏLİ HÜSEYNOVUN
ROLU

III BÖLMƏ **QAFQAZIN PALEOANTROPOLOGİYASI**

Dosent Kərəm Məmmədov (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
AZƏRBAYCAN TÜRKLƏRİNİN PALEOANTROPOLOGİYASI 52

t.f.d.Yaqub Məmmədov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu,
Azərbaycan)
CƏNUBİ QAFQAZIN PALEOANTROPOLOGİYASI 55

t.f.d.Hicran Mahmudova (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
“AZIXANTROP” – AZƏRBAYCAN ANTROPOLOGİYASININ İLK MÜJDƏÇİSİ 57

д.ф.и.Багиров Эльшад (Бакинский Государственный Университет,
Азербайджан)
НАУЧНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ДМАНИСКОГО ЧЕЛОВЕКА В ПАЛЕОАНТРОПОЛОГИИ
.....60

Uğur Qismətli (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
AZIXANTROPUN HOMİNİDLƏR SİSTEMİNDƏ YERİ 62

IV BÖLMƏ **QAFQAZIN GEOARXEOLOGİYASI**

Доктор географических наук Елена Тагиева (Институт Географии
им.акад.Г.А.Алиева НАН Азербайджана, Азербайджан)
ПРИРОДНАЯ ОБСТАНОВКА СТОЯНКИ ТАГЛАР В ЭПОХУ
ОБИТАНИЯ НОСИТЕЛЕЙ МУСТЕРСКОЙ КУЛЬТУРЫ
ПО ПАЛИНОЛОГИЧЕСКИМ ДАННЫМ 64

к.б.н. Таризель Эйбатов (Гендиректор Естественноисторического музея
НАНА, Азербайджан)
НОВОЕ УНИКАЛЬНОЕ МЕСТОАХОЖДЕНИЕ ИСКОПАЕМОЙ ПОЗВОНОЧНОЙ
ФАУНЫ В ОКРЕСТНОСТЯХ МИНГЯЧЕВИРСКОГО ВОДОХРАНИЛИЩА
И ФАУНА АЗЫХСКОЙ ПЕЩЕРЫ 66

Dosent Rəşid Fətəliyev (AMEA-nın akad. H.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu,
Azərbaycan)

PALEOCOĞRAFİ TƏDQİQATLARDA BASDIRILMIŞ TORPAQLARIN ƏHƏMİYYƏTİ
VƏ TERMİNİN MƏNİYYƏTİ HAQQINDA 68

Роберт Мобили (Бакинский государственный университет; Глава Албано-удинской христианской общины Азербайджана, Азербайджан)
АРХЕОЛОГИЧЕСКАЯ МИНЕРАЛОГИЯ И МЕТОДЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
ФАЛЬСИФИКАЦИИ В ПАМЯТНИКАХ НА
ОСВОБОЖДЕННЫХ ЗЕМЛЯХ АЗЕРБАЙДЖАНА 70

V BÖLMƏ

AZƏRBAYCANIN DAŞ DÖVRÜ ARXEOLÖGİYASININ NƏZƏRİ MƏSƏLƏLƏRİ

Dosent Mənsur Mənsurov (Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Azərbaycan)
AZIX MAĞARASININ MƏDƏNİ QALILARINA YENİ BAXIŞ.....73

t.f.d.Firuzə Muradova (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan)
PALEOLİT DÖVRÜNÜN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ AZIX MAĞARASININ YERİ.....75

Доцент Азад Зейналов (Институт археологии, этнографии и антропологии НАНА, Азербайджан),
Паривас Бабаи (Институт археологии, этнографии и антропологии НАНА, Азербайджан)
ПРОБЛЕМЫ ПАЛЕОЛИТА АЗЕРБАЙДЖАНА 77

Профессор Ирада Гусейнова (Бакинский Государственный Университет, Азербайджан)
АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАВКАЗА КАК ВАЖНЫЙ ИСТОЧНИК
В ИЗУЧЕНИИ ДРЕВНЕЙ ИСТОРИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ 79

Ульвия Сафарова (Институт археологии, этнографии и антропологии НАНА, Азербайджан)
ПАМЯТНИК ДАМДЖЫЛЫ – ДВА ЭТАПА ИССЛЕДОВАНИЯ:
СРАВНЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ 81

Professor Nəcəf Müseyibli (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan)
AĞSTAFADA NEOLİT DÖVRÜ ABİDƏLƏRİ 83

Dosent Xəqani Alməmmədov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu, Azərbaycan),
Mark İserlis (Almaniya Arxeologiya İnstitutu, Avrasiya Departamenti, Almaniya)
QARABAĞIN LEYLATƏPƏ FENOMENİ 85

VI BÖLMƏ

**İŞGALDAN AZAD EDİLƏN ƏRAZİLƏRİN TARİXİ MADDİ MƏDƏNİYYƏT ABİDƏLƏRİ
VƏ ONLARIN BƏRPASI MƏSƏLƏSİ**

Dosent Kəmalə Nəcəfova (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
ASIX MAĞARASININ İŞGALDAN AZAD OLUNMASININ HÜQUQİ-SİYASİ
VƏ TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ.....88

Dosent Xəqani Alməmmədov (AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya
İnstitutu, Azərbaycan)
LƏLƏTƏPƏ NEOLİT DÖVRÜ YAŞAYIŞ MƏSKƏNİNDƏ APARILMIŞ
ARXEOLJİ TƏDQİQATLAR.....93

Professor Məhəbbət Paşayeva (Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
Azərbaycan),
Robert Mobili (Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan)
ERMƏNİSTAN İŞGALININ QARABAĞDA ARXEOLJİ-MEMARLIQ ABİDƏLƏRİNƏ
VURDUĞU ZƏRƏR: MƏDƏNİ SOYQIRIM, TARİXİN FALSİFİKASİYASI 96